

Monika SIDOR

WARTOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIE W KULTURACH SŁOWIAŃSKICH Konferencja naukowa „W kręgu wartości: Bóg, człowiek, świat w kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich”

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin, 18-19 IV 2008

W dniach od 18 do 19 kwietnia 2008 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się konferencja naukowa zatytułowana „W kręgu wartości: Bóg, człowiek, świat w kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich”, zorganizowana dla upamiętnienia dziesiątej rocznicy śmierci profesora Ryszarda Łuźnego (1927-1998). Idea spotkania naukowego powstała w grupie uczniów Profesora – badaczy literaturoznawców z Instytutu Filologii Słowiańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Zakładu Literatury i Kultury Rosyjskiej XVIII-XIX wieku Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Profesor Ryszard Łuźny, wybitny rusycysta i slawista, nieustrudzony organizator, był nauczycielem i zarazem mistrzem wielu pokoleń polskich badaczy kultury Słowian Wschodnich. Wieloletni pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego, od roku 1966 związany był z Lublinem, gdzie w pierw w wspomagał rozwijającą się filologię rosyjską na UMCS, a następnie stworzył ośrodek badań slawistycznych na KUL – Międzywydziałowy Zakład Badań nad Kulturą Bizantyńsko-Słowiańską, przekształcony następnie w Sekcję Filologii Słowiańskiej KUL. Zasadą profesora Łuźnego było

zainicjowanie w naszej części Europy, w okresie socjalistycznego ograniczenia wolności badań rusycystycznych, nowego kierunku refleksji naukowej, akcentującego wspólną chrześcijańską tradycję narodów wschodniosłowiańskich, a zarazem ich kulturową i historyczną różnorodność. Problematyka religijna oraz specyfika wschodniosłowiańskiej kultury i tradycji na stałe weszły w zakres badań slawistyki w Polsce, które w ostatnich latach (warto zauważyć, że już w zupełnie innych, sprzyjających warunkach) przeżywają okres bujnego rozwoju i owocują wieloma publikacjami, konferencjami i spotkaniami naukowymi. Tym ważniejsze wydaje się dziś podkreślenie prekursorskiego dorobku naukowego profesora Łuźnego, dla którego wartości chrześcijańskie były nie tylko przedmiotem zainteresowania badawczego, ale także – jak dobitnie podkreślają znające go osoby – dominantą osobistej postawy życiowej. Właśnie postać, osobowość i zainteresowania naukowe wielkiego nauczyciela pokoleń slawistów stały się dla organizatorów inspiracją do sformułowania tematu rozważań konferencyjnych w taki sposób, żeby na pierwszym planie znalazła się kwestia wartości.

Wartości te zgrupowane są wokół trzech zasadniczych, nierozdzielnych w dorobku naukowym Profesora zagadnień-haseł: Boga, człowieka i świata. Do udziału w konferencji zaproszeni zostali przyjaciele i uczniowie profesora Łuźnego, reprezentujący liczne polskie ośrodki naukowe (Bydgoszcz, Częstochowę, Gdańsk, Kraków, Opole, Warszawę i Lublin) oraz goście z Białorusi (z Mińska) i Ukrainy (z Drohobycza), którzy zaprezentowali szeroki wachlarz zagadnień związanych z problematyką wartości w polskich, białoruskich i ukraińskich badaniach slawistycznych. Rozważania naukowe poprzedziła Msza Święta w intencji śp. prof. Ryszarda Łuźnego, celebrowana przez ks. prof. dr. hab. Augustyna Eckmanna.

Konferencja otwarta została przez przedstawicieli dwóch organizujących ją ośrodków: prorektora KUL prof. Romana Doktora i dziekana Wydziału Humanistycznego UMCS prof. dr. hab. Henryka Gmitera. W inauguracyjnych przemówieniach zwracano uwagę na fakt, że dzięki temu naukowemu spotkaniu zawiązała się współpraca dwóch lubelskich uniwersytetów na polu badań nad wartościami chrześcijańskimi w kulturach wschodniosłowiańskich. Zaakcentowano wyjątkowe znaczenie tego kierunku refleksji naukowej, który należy uznać za immanentną część współczesnych badań nad Słowiańszczyzną Wschodnią. Prorektor KUL, przypominając działalność profesora Łuźnego, podkreślił również, że badania słowiańoznawcze, zainicjowane przez założyciela Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Kulturą Bizantyńsko-Słowiańską, są integralną częścią działalności naukowej Uniwersytetu.

Podczas dwudniowej konferencji wygłoszono dwadzieścia dwa referaty, które można podzielić na trzy zasadnicze grupy skupione wokół następujących tematów: chrześcijańska refleksja filozoficzna w kulturze, wartości chrześcijańskie w konkretnych dziełach literackich oraz problematyka wartości chrześcijańskich w kulturach narodów wschodniosłowiańskich w ujęciu historycznym. Należy jednak podkreślić, że wymienione obszary rozważań – filozoficzny, literaturoznawczy i historyczny – nie występowały nigdy osobno. Jednocześnie należy dodać, że materiałem i niejako punktem wyjścia wszystkich zaprezentowanych na konferencji badań była sensu lato twórczość literacka. Zastrzeżenie to wydaje się szczególnie ważne, gdyż mimo niezwykle obszerne- go tematu konferencji i ogromnego zakresu podejmowanych problemów pozwala ono dostrzec spójność proponowanych rozważań.

Obrady plenarne rozpoczęło wystąpienie prof. Stefana Kozaka, reprezentującego Uniwersytet Warszawski, wieloletniego współpracownika Sekcji Filologii Słowiańskiej KUL i przyjaciela profesora Łuźnego. Profesor Kozak w referacie zatytułowanym „Ukraińcy wobec «Nowego Chrześcijaństwa»” podjął problem odrodzenia narodów słowiańskich w oparciu o światopogląd chrześcijański oraz transformacji tej idei w twórczości Ipolita Wołodymyra Terleckiego i Mykoły Kostomarowa. Zagadnienia te ukazane zostały w szerokim kontekście kulturowym, obejmującym podstawy filozoficzne „Nowego Chrześcijaństwa”, rozwój tej ideologii na gruncie ukraińskim, a także podsumowanie jej znaczenia dla świadomości narodowej Ukraińców. Wystąpienie profesora

Kozaka można zaliczyć do pierwszej grupy tematycznej, obejmującej problemy chrześcijaństwa i inspiracji chrześcijańskich w poszczególnych nurtach filozoficznych czy światopoglądowych w obrębie kultur słowiańskich. W tym samym bloku tematycznym można również umieścić wystąpienia prof. Anny Rażny z Uniwersytetu Jagiellońskiego „Globalizm w ujęciu Aleksandra Panalina. Nowa ideologia zniewolenia”, prof. Anny Woźniak z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „Doświadczenie ulotności i idea witalizmu u Lwa Szestowa *Dziennik myśli*”, prof. Marii Cymborskiej-Lebody z Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie „*Kainov otvêt Bogu* ili otvêtstvênnost (Ja-dlâ drugogo): ot Dostoêvskogo do Lêvinasa”, prof. Adama Berwińskiego z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy „*Listy o kulturze rosyjskiej* Georgija Fiedotowa (wokół problemów dziedzictwa i przyszłości)”. Kultury wschodniosłowiańskie ukazane zostały na różnych etapach ich rozwoju i chociaż najczęściej badanym okresem był wiek dwudziesty, to wymienieni naukowcy niejednokrotnie dotykali spraw sięgających korzeni przedstawianych zjawisk, ujawniając w wielu przypadkach korelacje postaw i ujęć spraw wiary w kulturze zachodniej z ideami funkcjonującymi w kulturach wschodniosłowiańskich.

Analizie wybranych zagadnień z zakresu wartości chrześcijańskich w poszczególnych dziełach literackich lub w twórczości konkretnych pisarzy poświęcone były następujące wystąpienia: prof. Jana Orłowskiego z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej „Człowiek w drodze do Boga (O cyklu sonetów religijnych Jana Bernarda *Ucieczka przez pustynię*)”, prof. Ludmiły Jan-

kowskiej z Uniwersytetu Gdańskiego „Matka Boża w twórczości Łazarza Baranowicza”, dr Aliny Orłowskiej z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej „Wizja Sądu Ostatecznego w rosyjskiej poezji masońskiej XVII wieku (A. Sumarokow, M. Chieraskow, W. Majkow)”, prof. Barbary Stawarz z Akademii Pedagogicznej w Krakowie „Przeżycie graniczne a przeżycie estetyczne w poezji Michała Lermontowa”, prof. Ihora Nabytowicza z Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku „Sakrochronotop historyczno-romanu Lëonida Mosêndza *Ostatnij prorok*”, prof. Wandy Laszczak z Uniwersytetu Opolskiego „Z kręgu poetyckiej sofologii Matki Marii”, dr Moniki Grygiel z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „Metafizyka drobiazgów w *Powrocie Czorba* Vladimira Nabokova”, prof. Witolda Kowalczyka z Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej „Kometa nad «Kosmą i Damianem», czyli świat widziany oczami prawosławnego poety Aleksandra Zorina”, prof. Stefanii Andrusiw z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „«Nieszczęśliwa świadomość» postateistyczna w poszukiwaniu Boga (na materiale prozy ukraińskiej)”, dr Beaty Siwek z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „Człowiek w świecie absurdu. O dramacie *Labirynt* Mikoły Arachouskiego”, dr Joanny Tarkowskiej z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej „Miasto jako archetyp wiary, kultury i cywilizacji w poezji Świetlany Kekowej (cykl *Na sêmi holmah*)” i dr Reginy Rybickiej-Jaśkowskiej z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej „Tekst poetycki o charakterze modlitwy we współczesnej literaturze rosyjskiej”. Podobną problemat-

tykę poruszał interdyscyplinarny referat prof. Małgorzaty Mateckiej z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II poświęcony badaniom dzieł muzycznych w aspekcie aksjologicznym, zatytułowany „Wizja człowieka i świata w muzyczno-literackich dziełach kompozytorów rosyjskich drugiej połowy XIX wieku i początku XX wieku”. Wymienione wystąpienia obejmowały szeroki zakres kwestii związanych z kręgiem wartości chrześcijańskich, od analizy konkretnego utworu czy motywu do rekonstrukcji światopoglądu autorskiego zawartego w całej twórczości pisarskiej, a niektóre nawet podejmowały próby charakterystyki dominanty aksjologicznej właściwej dla danej grupy pisarzy lub określonego etapu rozwoju kultury. Na przykład prof. Wanda Laszczak w swoim referacie skoncentrowanym na obrazie Sofii – Mądrości Bożej w twórczości poetyckiej Matki Marii, znanej także jako Jelizawieta Skopcowa, zwróciła uwagę na niezwykle ważny kontekst kulturowo-filozoficzny myśli rosyjskiej pisarki. Inspiracją dla twórczości Matki Marii były bowiem rozważania o. Sergeja Bułgakowa i jego idee „Sofii Boskiej” i „Sofii stworzonej”. Analiza motywów sofiologicznych w dziełach poetyckich Skopcowej doprowadziła polską badaczkę do wniosków wychodzących poza charakterystykę wąsko rozumianego obrazu poetyckiego, a dotyczących światopoglądu autorskiego zawartego w badanych utworach. W poezji Matki Marii można bowiem dostrzec ślady osobistych poszukiwań duchowych, wyborów między postawą „być” a postawą „mieć” oraz rozmyślenia nad źródłami i zadaniami sztuki.

Przedstawione na konferencji artykuły z powyższej grupy reprezentowały dość różnorodny kierunek interpretacyjny w ramach badań nad poezją, prozą i dramatem. Warto podkreślić, że badania te – przedstawione przez białoruskich, ukraińskich i polskich slawistów – obejmowały swoim zasięgiem twórczość wszystkich narodów wschodniosłowiańskich z różnych epok. Dobór tematów pozwolił dostrzec niezwykle popularność określonej w tytule konferencji problematyki wśród twórców wschodniosłowiańskiego obszaru kulturowego oraz wielką różnorodność ich artystycznych wizji. Wizje te – jak dowodzą liczne artykuły z wyodrębnionej tu grupy – często, szczególnie w wieku dwudziestym, były pomijane lub lekceważone przez badaczy literatury; zasługują one na dogłębne przeanalizowanie.

Trzecia grupa referatów zaprezentowanych na omawianej konferencji dotyczyła badań wartości religijnych w kulturze narodów słowiańskich w aspekcie historycznym. Postępowaniem badawczym zostały tu objęte: historia życia religijnego Słowiańszczyzny Wschodniej (w referacie prof. Witolda Kłobuka z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „Dzieje unii cerkiewnej w XIX-wiecznej historiografii rosyjskiej”), postaci ważne dla poszczególnych etapów tego rozwoju (w wystąpieniu o. archim. Sergiusza Gajka, „Fabian Abrantowicz i Andrej Cikota i ich duchowy «podwój» na rzecz kultury” i dr Urszuli Cierniak z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie „«Rzymski Babilon», czyli arcybiskupa Hermogena (1880-1954) polemiki z papieżem”), jak też ogólna charakterystyka atmosfery religijnej wybranego czasu, utrwalona w memuarystyce (referaty prof. Joanny

Mianowskiej z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy „Dnêvníki prot. Alêksandra Szmêmana w kontekstê pravoslavnego mirosoznaniâ” i dr Mirosławy Kaweckiej z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II „Świat polityki i sztuki w pamiętnikach Iryny Żylenko *Homo feriens*”). W referatach tej grupy szczególnie zaakcentowane zostały napięcia pomiędzy poszczególnymi wyznaniem, występującymi na terenach Wschodniej Słowiańszczyzny w dziewiętnastym i dwudziestym wieku, a także skomplikowana sytuacja religijna na tym obszarze w wieku dwudziestym. W swoich referatach badacze zwracali uwagę na fakt, że mimo trudności, na jakie napotykały religia i światopogląd religijny w dwóch ostatnich wiekach, chrześcijaństwo i związane z nim wartości odegrały ogromną rolę w procesie rozwoju kultury.

Konferencji „W kręgu wartości: Bóg, człowiek, świat w kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich” towarzyszyły również imprezy kulturalne, wśród których należy wymienić wystawę „Ryszard Łużny (1927-1998). Lubelskim szlakiem Profesora”. Zgromadzono na niej liczne pamiątki działalności nieustrudzonego propagatora kultury słowiańskiej w Lublinie i wzruszające

niezwykle materiały dokumentujące życie i pracę naukową profesora Łużnego, pochodzące z osobistych archiwów jego rodziny i uczniów. Warto również wspomnieć, że specjalnie na konferencję uczniowie Profesora przygotowali w formie publikacji książkowej zbiór artykułów swojego mistrza poświęconych problematyce słowiańskiej w nauczaniu papieża Jana Pawła II¹.

Przedstawione w toku obrad referaty oraz uwagi wypowiedziane podczas interesujących i nieraz burzliwych dyskusji świadczyły o wielkim znaczeniu kierunku badawczego zapoczątkowanego przez profesora Ryszarda Łużnego i pozwoliły dostrzec dalsze perspektywy rozwoju tego typu badań, prowadzonych w Polsce i za granicą w odniesieniu nie tylko do twórczości literackiej, lecz także szeroko pojętej kultury Słowian Wschodnich. Organizatorzy zapowiedzieli publikację wygłoszonych na konferencji referatów, co pozwoli szerszej grupie odbiorców zainteresowanych problematyką slawistyczną na szczególne zapoznanie się z kwestiami rozważanymi podczas obrad.

¹ Zob. R. Ł u ż n y, *Myśl słowiańska Jana Pawła II. Zbiór artykułów*, red. J. Orłowski, A. Woźniak, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.